

ВІД ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ ДО ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті викладено та проаналізовано теоретичні й практичні основи виховання у дітей старшого дошкільного віку ціннісного ставлення до природи як ефективного шляху їх еколого-естетичного виховання, що є дієвим засобом їх духовного розвитку. На основі аналізу наукових доробок провідних вітчизняних та зарубіжних науковців розкрито взаємозв'язок естетичної та екологічної культури; показано значення природи як естетичної цінності; обґрунтовано роль естетичних факторів природи у формуванні духовності дітей дошкільного віку. Доведено, що дошкільний вік є важливим періодом становлення особистості дитини, розвитку її емоційно-чуттєвої сфери, що проявляється в здатності до естетичного сприйняття, естетичного почуття, естетичної оцінки та естетичної діяльності; дитина знаходиться у взаємозв'язку з навколишнім середовищем, і природа приваблює її розмаїттям, красою, мінливістю, тому цілеспрямоване комплексне навчання і виховання у дитини ціннісного ставлення до навколишнього світу в цьому віці має важливе значення.

На думку автора, педагогічний ефект в процесі еколого-естетичного виховання стає більш результативним, коли можливості мистецтва, навколишньої дійсності, а саме природи, виступають у взаємодії, що сприяє більш глибокому сприйняттю естетичних властивостей об'єктів освоєння, і звідси формується ціннісне ставлення до них; тому засобом виховання ціннісного ставлення до природи як основи духовності виступає художньо-естетичний комплекс – особливе об'єднання художніх творів двох-трьох жанрів, які містять єдиний художній образ природи і поетапно, спираючись на безпосереднє спілкування з природою, розкривають естетичну сутність і мистецтва, і природи.

Розкриті напрями авторської методики: збагачення емоційно-чуттєвої сфери дітей, удосконалення художньо-образного сприйняття, стимулювання художньо-творчої діяльності в екологічному напрямку; а також визначені педагогічні умови, які забезпечили ефективність даного навчально-виховного процесу, а саме: використання комплексу мистецтв як способу пізнання естетичної цінності природи; створення емоційного фону на всіх етапах взаємодії дітей з природою; відповідність педагогічного процесу віковим, індивідуальним особливостям та можливостям старшого дошкільника; орієнтація на розвиток творчої активності дітей;

поетапність, системність та послідовність формування у дітей ціннісного ставлення до природи в дошкільному закладі; координація роботи з батьками; педагогічна майстерність вихователя, його ерудиція в галузі мистецтва; матеріальне забезпечення навчально-виховного процесу. Зроблено висновок, що формування духовного світу всебічно, гармонійно розвинутої особистості дитини дошкільного віку можливе лише через виховання у неї ціннісного ставлення до соціального та природного середовища – духовних феноменів суспільства.

Ключові слова естетичне ставлення, еколого-естетична культура, мистецтво, художньо-естетичний комплекс, духовність, виховання, освіта, дитячий освітній заклад.

Роганова М. В. От ценностного отношения к природе к духовному развитию ребенка дошкольного возраста. В статье изложены и проанализированы теоретические и практические основы воспитания у детей старшего дошкольного возраста ценностного отношения к природе как эффективного пути их эколого-эстетического воспитания, что является действенным средством их духовного развития. На основе анализа научных разработок ведущих отечественных и зарубежных ученых показана взаимосвязь эстетической и экологической культуры; обосновано значение природы как эстетической ценности; раскрыта роль эстетических факторов природы в формировании духовности детей дошкольного возраста. Доказано, что дошкольный возраст является важным периодом становления личности ребенка, развития его эмоционально-чувственной сферы, что проявляется в способности к эстетическому восприятию, эстетическому чувству, эстетической оценке и эстетической деятельности; ребенок находится во взаимосвязи с окружающей средой, и природа привлекает его разнообразием, красотой, изменчивостью, поэтому целенаправленное комплексное обучение и воспитание у ребенка ценностного отношения к окружающему миру в этом возрасте имеет важное значение.

По мнению автора, педагогический эффект в процессе эколого-эстетического воспитания становится более результативным, когда возможности искусства, окружающей действительности, а именно природы, выступают во взаимодействии, что способствует более глубокому восприятию эстетических свойств объектов усвоения, и отсюда формируется ценностное отношение к ним; потому средством воспитания ценностного отношения к природе как основы духовности выступает художественно-эстетическое комплекс – особое объединение художественных произведений двух-трех жанров, которые содержат единый художественный образ природы и поэтапно, опираясь на непосредственное общение с природой, раскрывают эстетическую сущность и искусства, и природы.

Представлены направления авторской методики: обогащение эмоционально-чувственной сферы детей, совершенствование художественно-образного восприятия, стимулирование художественно-творческой деятельности в экологическом направлении; а также определены педагогические условия, которые обеспечили эффективность данного учебно-воспитательного процесса, а именно: использование комплекса искусств как способа познания эстетической ценности природы; создание эмоционального фона на всех этапах взаимодействия детей с природой; соответствие педагогического процесса возрастным, индивидуальным особенностям и возможностям старшего дошкольника; ориентация на развитие творческой активности детей; поэтапность, системность и последовательность формирования у детей ценностного отношения к природе в дошкольном учреждении; координация работы с родителями; педагогическое мастерство воспитателя, его эрудиция в области искусства; материальное обеспечение учебно-воспитательного процесса. Сделан вывод, что формирование духовного мира всесторонне, гармонично развитой личности ребенка дошкольного возраста возможно лишь через воспитание у нее ценностного отношения к социальной и природной среде – духовных феноменов общества.

Ключевые слова эстетическое отношение, эколого-эстетическая культура, искусство, художественно-эстетический комплекс, духовность, воспитание, образование, детское образовательное учреждение.

Roganova M. V. From valuable relation to nature to the spiritual development of a child of a preschool age. The article describes and analyzes the theoretical and practical bases of raising the value relation to nature in children of the older preschool age as an effective way of their ecological and aesthetic upbringing, which is an effective tool for their spiritual development. On the basis of the analysis of scientific developments of leading domestic and foreign scientists, the relationship between aesthetic and ecological culture; the importance of nature as an aesthetic value is grounded; the role of aesthetic factors of nature in the formation of the spirituality of the personality of children of preschool age is revealed. It is proved that the preschool age is an important period in the formation of the child's personality, the development of his emotional and sensory sphere, this is manifested in the ability to aesthetic perception, aesthetic sense, aesthetic evaluation and aesthetic activity; the child is in interrelation with the surrounding, and nature attracts him with variety, beauty, variability, so the purposeful comprehensive education and upbringing of the child's value attitude to the world around him at this age is important.

In the opinion of the author, the pedagogical effect in the process of environmental and aesthetic education becomes more effective when the possibilities of art surrounding reality, namely nature, act in interaction, which contributes to a deeper perception of the aesthetic properties of the objects of

development, and hence the value attitude to them is formed; Therefore, the artistic-aesthetic complex-a special association of artistic works of two or three genres that contain a single artistic image of nature and step by step, based on direct communication with nature, reveals the aesthetic essence of both art and nature, is the means of educating the value attitude towards nature as the basis of spirituality. The directions of the author's methodology are shown: enriching the emotional-sensual sphere of children, improving artistic and imaginative perception, stimulating artistic and creative activity in the ecological direction; and also the pedagogical conditions that have ensured the effectiveness of this teaching and educational process are determined: the use of the complex of arts as a way of understanding the aesthetic value of nature; creation of an emotional background at all stages of interaction of children with nature; the correspondence of the pedagogical process to the age, individual characteristics and capabilities of the senior preschooler; orientation on the development of children's creative activity; step-by-step, systematic and consistent formation of children's value attitude towards nature in the pre-school establishment; coordination of work with parents; pedagogical skill of the educator, his erudition in the field of art; material support of the educational process.

It is concluded that the problem of the formation of the spiritual world of a comprehensively harmoniously developed personality of a child of preschool age is possible only through the upbringing of her value attitude to the social and natural environment – the spiritual phenomena of society and the prospect of further work is to create working humanistic norms for the interaction of the child and nature, interactive educational technologies that would take into account both mental characteristics, and a set of individual qualities and a system of interests, needs her, the ideals, the creative abilities of the preschool child, and thereby ensured a holistic spiritual and physical impact on him.

Keywords: *aesthetic attitude, ecological and aesthetic culture, art, artistic and aesthetic complex, spirituality, upbringing, education, children's educational institution.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Проблема духовного розвитку особистості, забезпечення її ціннісного ставлення до природи в умовах відродження України набуває особливого значення. На державному рівні це знайшло відображення в основних документах із дошкільного виховання та освіти – Законі України про дошкільну освіту, Концепції дошкільного виховання в Україні, Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні, в яких наголошується на необхідності створити дійові гуманістичні норми взаємодії дитини і природи, розробити такі виховні технології, які б

враховували і психічні особливості, і комплекс індивідуальних якостей, і систему інтересів, потреб, ідеалів, творчих можливостей особистості, і тим самим забезпечили цілісний духовно-фізичний вплив на неї [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Роки дитинства – це, перш за все, виховання серця дитини, яке народжує думки, вчинки, дії, адже духовні потреби дитини у Красі, Добрі з'являються з перших днів її життя. І саме через нас, дорослих, педагогів, що прагнуть до мудрого спілкування з живою душею вихованців, дитина осягає світ, вчиться бачити, чути, радіти і пізнавати красу навколишнього світу [1]. Формуванню ціннісного ставлення до природи, як певного рівня еколого-естетичної культури особистості, в першу чергу, сприяє цілеспрямоване, систематичне, особистісно зорієнтоване виховання. Його основою є синтез екології та естетики. Суть цього полягає в тому, що особистість пізнає природу, взаємозв'язки в ній через опанування естетичних еталонів, які значаться загальними законами краси, а саме: закону гармонії, закону пропорційності та ритму й закону міри (В.Корнієнко). Метою еколого-естетичного виховання є формування «творчого типу екологічної свідомості» (С.Деребо, В.Ясвін) [6], який відрізняється насамперед здатністю розуміти красу природи та виражати своє ставлення до неї в художньо-творчій діяльності [5]. Проблему відродження духовності нашого народу, ціннісного ставлення людини до навколишнього світу, до мистецтва підіймають сучасні вчені – І. Бех, І. Зязюн, А. Зись, М. Каган, В. Кузь, К. Левківський, Л. Левчук, О. Савченко, Г. Шевченко та інші, наголошуючи, що духовна сторона зв'язку між індивідом та природним середовищем набуває особливого значення і найбільш повно розкривається саме в естетичних аспектах усіх сфер життєдіяльності людини.

Взаємозв'язок естетичної та екологічної культури висвітлено в працях таких вчених, як Г. Апресян, В. Баленок, С. Безклубенко, В. Шестаков. Значення естетичних факторів природи у формуванні духовної культури,

аналізу природи, як естетичної цінності розглядалися О. Дробницьким, Д. Джола, І. Смоляніновим, Л. Столовичем, А. Щербо, Л. Юлдашевим, Д. Хацькевич. Зв'язок екологічного та естетичного виховання простежується у працях С. Жупаніна, Е. Залкінд, І. Зверєва, Л. Печко, В. Сенкевича, В. Сич, Г. Тарасенко. Формуванню природоохоронних мотивів (екологічних, гуманістичних, естетичних та ін.) сприяли дані про особливу регулюючу роль знань та уявлень у моральному розвитку дітей дошкільного віку (Л. Артемова, С. Виноградова, Т. Репіна). Закономірностям ознайомлення дошкільників із природою присвячені праці Н. Веретеннікової, Н. Кот, Н. Лисенко, Г. Марочко, Є. Максименко, З. Плохій, П. Саморукової, Н. Яришевої. Однак, ще недостатньо вивчені питання формування у дошкільників ціннісного ставлення до природи на основі естетичного мотиву, використання у навчально-виховному процесі комплексу мистецтв, який відображає художній образ природи [8;11].

Метою статті є визначення місця ціннісного ставлення дітей дошкільного віку до природи в структурі духовності особистості, а також ролі виховного процесу у формуванні моральних та естетичних цінностей старших дошкільників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування духовного світу всебічно, гармонійно розвинутої особистості можливе через виховання у неї ціннісного ставлення до соціального та природного середовища – духовних феноменів суспільства. Для характеристики певного рівня сформованості в особистості ціннісного ставлення до природи в науковій літературі введено поняття «еколого-естетична культура», сутність якої може бути розкрита тільки в контексті загальної теорії культури, а саме духовної, яка, включаючи в себе сукупність культурних цінностей та процес їх формування, виконує свою основну функцію – збагачення індивіда необхідними знаннями про природу, суспільство, виробляє правильне уявлення про потреби соціального життя, формує у людини готовність діяти

у відповідності з цими потребами (М. Каган, О. Лосєв, Т. Холостова, С. Рубінштейн)

Еколого-естетична культура складається з чуттєвих та інтелектуальних здібностей людини і містить у собі інформаційний (еколого-естетичні знання), почуттєво-емоційний (емоційно-ціннісне ставлення до природи) та діяльнісний (художньо-творча діяльність) компоненти, які сприяють успішному здійсненню еколого-естетичної діяльності: сприйняття, спілкування, захист та творення естетичного в природі.

Теоретичний фундамент аналізу поняття «ціннісне ставлення» складають, з одного боку, теорія цінностей, яка розроблена у філософській літературі Л. Архангельским, В. Василенко, Л. Столовичем, В. Тугаріновим, а, з іншого, – загальна теорія відношень, яку розробили Б. Ананьєв, О. Бодалєв, О. Лазурський, В. М'ясищєв. Поняття «цінності» вчені визначають як сутність тих явищ (або їх сторін, властивостей) природи і суспільства, корисних і потрібних людям (В. Василенко, М. Каган), як інтереси з деяким духовним змістом, об'єктом яких є прагнення людини до зразків Прекрасного, Істинного, Доброго, Благородного (О. Здравомислов).

Ставлення до природи – складова частина сукупності відношень особистості до навколишнього світу. Ціннісне ставлення до природи розглядається як цілісне ставлення людини до дійсності під впливом її краси, емоційної привабливості, що виражається в пізнавальному та емоційному ставленні особистості до предметів та явищ природи, умінні дати їм оцінку, активному прагненні до здійснення художньо-творчої діяльності. Для гармонізації відносин людини з природою важливим у науковій літературі є розуміння та усвідомлення того, що природа є для людини цінністю: середовищем життєдіяльності, засобом задоволення матеріальних, духовних, естетичних потреб. У дослідженні ми дотримуємося думки таких учених як С. Анісімов, Л. Столович, В. Бойко, які характеризують естетичну цінність як здатність людини до сприйняття прекрасного в природі, в людині, творах

мистецтва, в навколишньому світі, відтворення та сприйняття його у творах мистецтва [10].

У ряді наукових досліджень (М. Овсянніков, В. Ванслов, І. Смолянінов, Д. Хацькевич) подана системно-функціональна характеристика природи як естетичної цінності. Для характеристики естетичного в природі використовуються загальноестетичні категорії: прекрасне, піднесене, трагічне. Опанування і творення естетичного в природі вимагає знання еталонів – засобів естетичної виразності: доцільність, гармонія, симетрія, ритм, міра, порядок та ін., які витікають із загальних законів краси: закону гармонії, закону пропорційності та ритму, закону міри. Філософи, діячі мистецтва античності (Арістотель, Платон, Геракліт, Піфагор та ін.), середньовіччя (Аврелій Августин), Відродження (Рафаель Санті, Мікеланджело, Ленардо да Вінчі, Сандро Ботиччелі) в перших спробах проникнути в таємниці краси природи, доводять, що краса, гармонія є умовою існування Всесвіту. Не відділяючи світ природи від внутрішнього світу людини, вони розробили поняття катарсису (Арістотель) – стану очищення душі людини під впливом сприйняття та переживання всього прекрасного, в тому числі і в природі.

Плеяда українських мислителів, поетів, драматургів (Т. Шевченко, І. Франко, Леся Українка, П. Грабовський, В. Стефаник та ін.) залишила нам безліч художніх творів – свідчення глибокого знання рідного народу, його звичаїв, моралі, духовних цінностей, серед яких важливе місце посідала краса природи. Мудрість світосприймання наших предків дає нам багато правильних рішень для вирішення сучасних проблем взаємодії людини і природи, що дуже актуально у зв'язку з екологічною кризою.

Видатні педагоги Г. Сковорода, К. Ушинський, М. Бунаков, В. Водовозов, О. Духнович, В. Сухомлинський, наголошуючи на тому, як краса світу повинна творити красу в самій людині, бачили вище виховне завдання у формуванні духовності, гуманізму. Навчити дітей відгукуватися

на велич і красу природи, перейматися її гармонією, щоб відбувся багатозначний діалог з природою – найважливіше педагогічне завдання виховання природою. Ціннісне ставлення до природи стосується дошкільного дитинства і проявляється в здатності до естетичного сприйняття, естетичного почуття, естетичної оцінки та естетичної діяльності.

Дитина, так як і доросла людина, знаходиться у взаємозв'язку з навколишнім, і природа приваблює її розмаїттям, красою, мінливістю. Тому цілеспрямоване комплексне навчання і виховання у дитини ціннісного ставлення до навколишнього світу в цьому віці має важливе значення. Дослідження вчених (Н. Голота, Т. Комарова, Л. Компанцева, П. Сухорукова, О. Фльоріна), які вивчали дитячу образотворчу діяльність у процесі сприйняття природи, показали, що естетичне сприйняття як емоційне пізнання світу починається з почуття, а в подальшому спирається на розумову діяльність дитини. Важливим чинником розвитку у дітей естетичного ставлення до світу є розуміння ними краси в природі, мистецтві та здатність до судження про красу.

Впливаючи на почуття, прекрасне породжує думки, формує інтереси. У процесі естетичного сприймання дитина робить свої перші узагальнення. У неї виникають порівняння та асоціації. Дитина пізнає прекрасне не лише через споглядання. У процесі різноманітної діяльності складаються сприятливі передумови для розвитку активної, творчої особистості дитини, для формування її художніх здібностей. Практична діяльність дітей спрямована на доступне їм перетворення побуту і природи. Вона проявляється у грі, повсякденному житті, в художній практиці. Але естетичною її можна назвати тоді, якщо творча уява дитини проявляє своє особисте ставлення до навколишнього світу, якщо дитина володіє «майстерністю» в міру своїх індивідуальних та вікових можливостей і якщо результати власної естетичної діяльності дають їй задоволення якістю своєї творчості. Вся система еколого-естетичного виховання спрямована на те,

щоб пробудити в дитині почуття прекрасного, навчити її емоційно правильно орієнтуватися у дійсності. Шлях до здійснення цих завдань зумовлюється досвідом живого, безпосереднього спілкування з природою та через мистецтво.

Враховуючи важливе положення, що міститься в працях відомих психологів (Л. Виготського, О. Леонтьєва, О. Запорожця, Б. Теплова), про те, що в дошкільні роки дитина найбільш пластична з погляду ефективності навчання та виховання, розглядаємо єдність естетичного та наукового пізнання під час зустрічі дитини з явищами довколишньої природи та творами мистецтва. На всіх вікових етапах виховання підростаючого покоління мистецтво виступало як особлива форма діяльності, в якій відбувається становлення людини, зміцнення її духовності, розвитку творчих здібностей, образного мислення та естетичної сфери (Ю. Алієв, М. Волинський, М. Коган, Г. Шевченко, В. Петрушин). Виконуючи свої основні функції (гедоністичну, евристичну, комунікативну, виховну), спираючись на розвинене художнє мислення, мистецтво оперує реальними образами і надає можливість проаналізувати всі найскладніші, найтонші грані дійсності, прояви естетичного в природі, усвідомити, виробити своє ставлення, варіативно та чуттєво співставити з ним свої морально-естетичні ідеали [10]. У проведеному дослідженні і мистецтво, і природа сприяють формуванню у старших дошкільників ціннісного ставлення до природи.

Педагогічний ефект в процесі еколого-естетичного виховання стає більш результативним, коли можливості мистецтва, навколишньої дійсності, а саме природи, виступають у взаємодії. Це сприяє більш глибокому сприйняттю естетичних властивостей об'єктів освоєння, і звідси формується ціннісне ставлення до них. Тому дієвим засобом роботи може виступати художньо-естетичний комплекс – особливе об'єднання художніх творів двох-трьох жанрів, які містять єдиний художній образ природи і поетапно, спираючись на безпосереднє спілкування з природою, розкривають

естетичну сутність і мистецтва, і природи. Стійке, усвідомлене ставлення до дійсності виникає лише за умов взаємодії внутрішньої сторони (почуттів, мотивів, потреб, інтересів) та зовнішньої (практична діяльність) і виражає єдність почуттів, знань та діяльності. Ми розробили інноваційну методику, яка забезпечувала роботу в таких напрямках: збагачення емоційно-чуттєвої сфери дітей, удосконалення художньо-образного сприйняття, стимулювання художньо-творчої діяльності в екологічному напрямі.

До педагогічних умов, які забезпечили ефективність даного навчально-виховного процесу, можна віднести: використання комплексу мистецтв як способу пізнання естетичної цінності природи; створення емоційного фону на всіх етапах взаємодії дітей з природою; відповідність педагогічного процесу віковим, індивідуальним особливостям та можливостям старшого дошкільника; орієнтація на розвиток творчої активності дітей; поетапність, системність та послідовність формування у дітей ціннісного ставлення до природи в дошкільному закладі; координація роботи з батьками; педагогічна майстерність вихователя, його ерудиція в галузі мистецтва; матеріальне забезпечення навчально-виховного процесу. Ураховуючи педагогічні умови та основні засоби педагогічного впливу (синтез мистецтв, природа), була створена методична модель процесу формування у старших дошкільників ціннісного ставлення до природи, яка реалізувалася в навчально-виховному процесі як комплексна дидактична гра «Подорож із Сонячним Зайчиком у країну Веселку». Гра розрахована на навчальний рік, підрозділяється на блоки, відповідні порам року: «В гості до Золотої Осені», «Кришталева Зимонька», «Весняночко-Паняночко», «Зустріч із Літечком Червоним», містить у собі наступні види діяльності дітей: пізнавальну, предметно-практичну, оцінювальну, художньо-естетичну, творчу (музичну, зображувальну, художньо-мовленнєву, театральну).

Гра була організована як три взаємопов'язані, педагогічно обґрунтовані етапи діяльності дітей:

1. Емоційно-чуттєве сприймання природи в процесі безпосереднього спілкування з природою з метою накопичення естетичних вражень, засвоєння дітьми еталонів естетичного в природі, збагачення досвіду дітей елементарними еколого-естетичними знаннями, від яких залежить глибина та якість сприйняття об'єктів природи, здатність переживати та оцінювати їх красу. Основною формою роботи виступила цікава подорож із зупинками біля оригінальних об'єктів із найбільшою кількістю прикмет пори року, естетичних якостей природи («Горобинка», «Осінні дивинки в нашому гаю», «Царство бурульок», «Струмочок», «Чарівний луг» тощо). Методи роботи, що сприяли естетичному сприйняттю та розумінню краси природи (засвоєння естетичних еталонів) були такі: естетичні спостереження, еколого-психологічні тренінги («Я – осінній листочок», «Незвичайний таночок», «Чарівні перетворення», тощо), дидактичні ігри («Фотограф», «З якого вірша цей гість», «Пригадай пісню» тощо), оцінювальна діяльність («Знайди прикмети осені», «Чий найкращий» тощо).

2. Освоєння художнього образу природи. Експериментальна робота проводилася з такою метою: сприяти розумінню засобів художньої виразності в мистецтві; навчити аналізувати емоційно-образний зміст твору, розвивати співпереживання (емоційний відгук), виховувати здатність переносити оцінки та художні судження на сприйняття дійсності та інші види мистецтв. Основною формою роботи на другому етапі були заняття мистецтвом (інтегровані), які об'єднують види художньої діяльності – музичну, художньо-мовленнєву, образотворчу, театральну. Комплекс мистецтв впливає на дитину цілісно, системно, формуючи нове, більш високого рівня естетичне сприймання, дає якісно нові результати продуктивної творчої діяльності. Організуючи спілкування з різними видами мистецтва, закріплюючи знання, одержані під час безпосереднього спілкування з природою, у дітей можна сформувати художній образ природи. Використовуючи твори різних видів мистецтва в процесі формування у

старших дошкільників ціннісного ставлення до природи, ми дотримувалися певних вимог їх підбору, сутність якого полягала в наступному: урахування їх художньої цінності, яскравості образів природи, їх емоційної привабливості для дітей, що викликає добрі, щирі почуття, прищеплює любов до природи, бажання захищати, оберігати її. Об'єкт художнього відображення природи різними видами мистецтва (живопис – поезія – народна пісня – музична п'єса) був загальним, ступінь складності творів мистецтва відповідала розвитку художнього сприймання старших дошкільників.

3. Художньо-естетична діяльність дітей. Робота була спрямована на розвиток у дітей здатності у власній художньо-творчій діяльності (образотворчій, музичній, мовленнєвій, театральній) виражати своє ставлення до природи; виявлення естетичних вражень, отриманих дітьми під час спілкування з мистецтвом, закріплення знань, понять, суджень в різних видах практичної діяльності: ігровій, праці в природі, стимулюванні перенесення естетичних вражень у практичну діяльність. Педагогічні застосування сприяли пробудженню та посиленню інтересу дітей до теми природи в художній творчості, завдяки якій дитина виявляє своє розуміння навколишнього світу, своє ставлення до нього, і це допомагає розкрити її внутрішній світ, особливості сприймання, її інтереси і здібності, надає можливості самовираження, саморозвитку. На цьому етапі застосовувалися такі форми роботи: організація художньо-творчої діяльності дітей таким чином, що всі її види були пов'язані між собою темами та образами природи: образотворча (малювання, ліплення, колективна аплікація), художньо-мовленнєва (складання оповідань, загадок, віршиків, казок), музична (відтворення образу природи в танцях, іграх, звуки природи на дитячих музичних інструментах, складання пісень тощо); підготовка та проведення екологічних свят («Осінній бал», «В палацах Снігової королеви», «Зустріч птахів», «Червоне Літо на порозі» тощо), розваг (ляльковий театр, вікторини,

конкурси), а також свят народного календаря «Масляна», «Стрітєння», «Тєплий Олекса», «Трійця», «Купала», «Обжинки», «Воздвиження», виставки малюнкїв, лїплення, виробїв з природного матерїалу. До пїдготовки свят були залученї батьки, якї бїльше за їнших усвідомлювали необхіднїсть еколого-естетичного виховання дїтей.

Практична дїяльнїсть дїтей у природї була органїзована таким чином, щоб дїти кожним своїм вчинком, дїєю проявляли гуманне, турботливе ставлення до природи, а потїм вже в мїру своїх можливостей допомагали природї виявляти свою красу, пїдкреслюючи її естетичнї властивостї. Протягом року дїти доглядали за рослинами та тваринами у куточку природи, самостїйно визначаючи види догляду за ними. З метою естетизацїї побуту проводилась робота з озелєнїння їнтер'єру групової кїмнати та примїщєнь дитячого садка. Створювалися «куточки краси», в яких дїти за допомогою вихователя виявляли своє розумїння краси, гармонїї природи. Працюючи на дїлянках та у квітнику, дїти вчилися поєднувати у своїй дїяльностї принцип корисностї і краси, створюючи оригїнальнї природнї куточки. До здїйснення цього виду роботи активно залучалися батьки. З метою стимулювання вироблення природоохоронних й естетичних мотивїв дїти виконували наступнї завдання: «Чистий ранок» – прибирання територїї, «Лягїдна зима – пташкам», «Пташина їдальня» – захист зимуючих пташок, «Книга скарг природи» – запис скарг рослин та тварин, «Екологїчна пошта» – заклик до охорони природи, «Маленькї рятївники природи» – виявлення пошкодженої природи та допомога їй тощо.

Висновки і перспективи подальших розвїдок у даному напрямї. Таким чином, «естетичне ставлення до природи» є складовою духовностї дїтей дошкїльного вїку; і в той же час елементом такої системи, як духовна культура, що являє собою дїалектичну їнтегровану єднїсть емоцїйно-почуттєвої, моральної та їнтелектуальної сфери, духовних цїнностей, норм поведїнки та методїв дїяльностї, естетичного стилю мислення,

культуротворчих знань, умінь та навичок, що формується, реалізується і вдосконалюється у художній, естетичній діяльності, визначаючи її характер та рівень. Провідним засобом формування естетичного ставлення до природи є мистецтво. Тому педагогічний процес здійснюється більш успішно при його взаємодії з різними чинниками еколого-естетичного виховання: насамперед із природою; з створеним художньо-естетичним комплексом – органічним об'єднанням художніх творів двох-трьох жанрів (музика, живопис, література), що містить єдиний художній образ природи, розкриває виражальні можливості різних видів мистецтв у зображенні природи і підсилює емоційний вплив на дітей.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі вважаємо у створенні дієвих гуманістичних виховних технологій взаємодії дитини і природи, розробці інтерактивних методів еколого-естетичного виховання, які б ураховували і психічні особливості, і комплекс індивідуальних якостей, і систему інтересів, потреб, ідеалів, творчих можливостей дитини-дошкільника, і тим самим забезпечили цілісний духовно-фізичний вплив на неї.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Артемчук В. Ф., Дажук В. С., Карпенко Н. В. Естетико-екологічне виховання в дошкільному закладі. Навчально-методичний посібник. - Вінниця: КЗ «ДНЗ №71 ВМР», 2017. – 189с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – Режим доступу: http://www.kharkivosvita.net.ua/files/Bazovyj_komponent.pdf
3. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі: Навч. посіб. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К.: Вища шк., 2002. – 407 с.
4. Бутенко В. Г. Вплив естетичного фактору на формування духовних цінностей особистості / В. Г. Бутенко // Гуманітарна освіта: Серія Психологія і педагогіка. – Вип.1. – К., 2000. – С.113 - 124.

REFERENCES:

1. Artemchuk, V. F., Dazhuk, V. S. & Karpenko, N. V. (2017). Estetyko-ekolohichne vykhovannia v doshkilnomu zakladi [Aesthetic and ecological education in a preschool institution]. Vinnytsia: KZ «DNZ №71 VMR», 189 p. (in Ukrainian).
2. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity v Ukraini [The key component of preschool education in Ukraine]. Retrieved from http://www.kharkivosvita.net.ua/files/Bazovyj_komponent.pdf (in Ukrainian).
3. Bohush, A. M. & Lysenko, N. V. (2002). Ukrainske narodoznavstvo v doshkilnomu zakladi [Ukrainian ethnography in a preschool institution]. Kyiv: Vyshcha shkola, 407 p. (in Ukrainian).
4. Butenko, V. H. (2000). Vplyv estetychnoho faktoru na formuvannia dukhovnykh tsinnosti osobystosti [The

5. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка – Київ: Академія, 2004. – 456 с.
6. Деробо С. Д., Ясвін В. А. Экологическая педагогика и психология. Ростов-на-Дону: Издательство «Феникс», 1996. -480 с.
7. Лисенко Н. В. Теорія і практика екологічної освіти: дошкільник-педагог. Навчально-методичний посібник для ВНЗ. – К.6 Видавничий дім «Слово».2009. – 400с.
8. Плохій З. П. Виховання екологічної культури дошкільників: Метод. посібн. – К.: Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2002. – 173с.
9. Пономарьова Г. Ф. Системні підходи до організації виховної роботи в педагогічному навчальному закладі // Система виховної роботи як важливий чинник формування особистості вчителя, вихователя: зб. наук, праць / ХГПІ. □ Харків, 2008. □ С. 5-8.
10. Шевченко Г. П. Формування духовної культури учнівської молоді засобами мистецтва: методологія, теорія, практика // Формування духовної культури учнівської молоді засобами мистецтва: методологія, теорія, практика: Науковий збірник. – Вип. 2. – Луганськ, 2000. – С. 5-8.
11. Яришева Н. Ф. Методика ознайомлення дітей з природою: Навч. посібник. – К.: Вища шк., 1993. – 255 с.
- influence of the aesthetic factor on the formation of the individual's spiritual values]. Humanitarna osvita: Seriia Psykholohiia i pedahohika, 1, pp. 113-124. Kyiv (in Ukrainian).
5. Ponimanska, T. I. (2004). Doshkilna pedahohika [Preschool pedagogy]. Kyiv: Akademiia, 456 p. (in Ukrainian).
6. Derebo, S. D. & Yasvin, V. A. (1996). Ekologicheskaya pedagogika i psihologiya [Ecological pedagogy and psychology]. Rostov-on-Don: Feniks, 480 p. (in Russian).
7. Lysenko, N. V. (2009). Teoriia i praktyka ekolohichnoi osvity: doshkilnyk-pedahoh [Theory and practice of ecological education: preschool teacher]. Kyiv: Vydavnychiy dim «Slovo», 400 p. (in Ukrainian).
8. Plokhii, Z. P. (2002). Vykhovannia ekolohichnoi kultury doshkilnykiv [Preschoolers' ecological culture formation]. Kyiv: Red. zhurn. «Doshkilne vykhovannia», 173 p. (in Ukrainian).
9. Ponomarova, H. F. (2008). Systemni pidkhody do orhanizatsii vykhovnoi roboty v pedahohichnomu navchalnomu zakladi [System approaches to the organization of educational work in a pedagogical educational institution]. Systema vykhovnoi roboty yak vazhlyvyi chynnyk formuvannia osobystosti vchytelia, vykhovatel'ia, pp. 5-8. Kharkiv: KhHP (in Ukrainian).
10. Shevchenko, H. P. (2000). Formuvannia dukhovnoi kultury uchnivskoi molodi zasobamy mystetstva: metodolohiia, teoriia, praktyka [Students' spiritual culture formation by means of art: methodology, theory, practice]. V. 2, pp. 5-8. Luhansk (in Ukrainian).
11. Yarysheva, N. F. (1993). Metodyka oznaiomlennia ditei z pryrodoiu [Method of familiarizing children with nature]. Kyiv: Vyscha shkola, 255 p. (in Ukrainian).

Інформація про автора:

Роганова Марина Вікторівна: ORCID: 0000-0003-0680-3165; доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорій та методики дошкільної освіти Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Information about the author:

Rohanova Maryna Viktorivna: ORCID: 0000-0003-0680-3165; Dr. hab. in Pedagogy, Professor, the Head of the Department of Theories and Methodology of Preschool Education of the Public Educational Institution «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical

Харківської обласної ради, провулок
Руставелі, 7, м. Харків, Україна 61000
e-mail: marinavik@ukr.net

Academy» of the Kharkiv Regional Council,
Rustaveli lane, 7, Kharkiv, Ukraine 61000
e-mail: marinavik@ukr.net

Цитуйте цю статтю як: Роганова М. В. Від ціннісного ставлення до природи до духовного розвитку дитини дошкільного віку // Теорія та методика навчання та виховання. 2018. № 44. С. 93-109. doi.org/10.5281/zenodo.1411521

Дата надходження статті до редакції: 10.04.2018

Стаття прийнята до друку: 24.04.2018